Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра політичної соціології

ЗАТВЕРДЖЕНО

директор навчально-наукового інституту
соціології та медіакомунікацій

Олена МУРАДЯН

«28» серпня 2026 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРАКТИКА ТА ТЕОРІЯ ГЕОПОЛІТИКИ

рівень вищої освіти **магістерський**
галузь знань **С соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини**
спеціальність **С5 соціологія**
освітня програма **соціальні технології**
вид дисципліни **за вибором**
ННІ **соціології та медіакомунікацій**

2026 / 2027 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою навчально-наукового інституту соціології та медіакомунікацій

“26” серпня 2026 року, протокол №6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:
Запорожченко Руслан Олександрович – доктор філософії з політології, доцент закладу вищої освіти кафедри політичної соціології ННІ соціології та медіакомунікацій.

Програму схвалено на засіданні кафедри політичної соціології

Протокол від “26” серпня 2026 року №1

Завідувач кафедри політичної соціології

_____ **Дмитро БОЙКО**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Соціальні технології»

Гарант освітньо-професійної програми

_____ **Людмила СОКУРЯНСЬКА**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією ННІ соціології та медіакомунікацій

Протокол від “26” серпня 2026 року №1

Голова науково-методичної комісії ННІ соціології та медіакомунікацій

_____ **Юлія СОРОКА**
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «*Практика та теорія геополітики*» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів за спеціальністю С5 Соціологія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Практика та теорія геополітики» є формування у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти системного розуміння теоретичних засад, основних концепцій і сучасних напрямів геополітики, а також розвитку здатності здійснювати соціологічний аналіз геополітичних процесів, міжнародних відносин, трансформацій глобального та регіонального порядку. Дисципліна спрямована на формування вміння критично осмислювати взаємозв'язок географічних, політичних, соціальних, економічних, культурних, демографічних та інформаційних чинників у процесах формування геополітичних інтересів і стратегій держав та інших суспільно-політичних акторів. Особлива увага приділяється розвитку навичок аналізу сучасних геополітичних конфліктів, міжнародних криз, інтеграційних і дезінтеграційних процесів, глобальних нерівностей, міграційних процесів, суспільних настроїв та ідентичностей у контексті геополітичних трансформацій.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- ознайомлення здобувачів освіти з основними етапами становлення і розвитку геополітичної думки, класичними та сучасними геополітичними теоріями;
- формування розуміння категоріального апарату геополітики та специфіки його застосування у соціологічному аналізі суспільних процесів;
- розкриття взаємозв'язку просторових, політичних, соціально-економічних, культурних, демографічних та інформаційно-комунікативних чинників геополітичних процесів;
- аналіз основних суб'єктів сучасної геополітики, їхніх інтересів, ресурсів, стратегій та механізмів впливу;
- формування здатності аналізувати трансформації світового порядку, процеси глобалізації, регіоналізації, інтеграції та дезінтеграції;
- дослідження соціальних передумов і наслідків міжнародних конфліктів, воєн, міграційних процесів, політичної поляризації та геополітичного суперництва;
- розвиток умінь аналізувати роль суспільної думки, колективних ідентичностей, цінностей, ідеологій, масових комунікацій та інформаційного впливу у формуванні геополітичних процесів;
- формування навичок критичного аналізу геополітичних доктрин, стратегічних документів, політичного дискурсу, експертних оцінок та інформаційних джерел;
- розвиток здатності застосовувати соціологічні методи, аналітичні підходи та емпіричні дані для дослідження геополітичних явищ і процесів;
- формування вмінь оцінювати сучасні геополітичні ризики, виклики та загрози, а також прогнозувати можливі напрями розвитку міжнародних і суспільно-політичних процесів;
- поглиблення розуміння місця України у сучасному геополітичному просторі, особливостей її взаємодії з міжнародними організаціями, регіональними об'єднаннями та ключовими глобальними акторами;

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	-й
Семестр	
1-й	-й
Лекції	
8 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
8 год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
74 год.	год.
у тому числі індивідуальні завдання	
навчальним планом не передбачені	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

ЗК01. Здатність до абстрактного та конкретного мислення, аналізу та синтезу.
ЗК04. Здатність працювати в міжнародному контексті.
ЗК10. Усвідомлення суспільств і культурного викликів розмаїття взаємодії в міжкультурному контексті.
СК01. Здатність аналізувати соціальні явища і процеси.
СК02. Здатність виявляти, діагностувати та інтерпретувати соціальні проблеми українського суспільства та світової спільноти.
СК10. Здатність знайти соціальні дані у відкритому доступі, здійснити їхнє змістовне структурування й узагальнення.
СК12. Усвідомлення відмінностей поміж ключовими соціологічними парадигмами.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

ПР02. Здійснювати діагностику та інтерпретацію соціальних проблем українського суспільства та світової спільноти, причини їхнього виникнення та наслідки.
ПР04. Застосовувати наукові знання, соціологічні та статистичні методи, цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язування складних задач соціології та суміжних галузей знань.
ПР12. Аналізувати та вирішувати соціальні проблеми шляхом налагодження взаємодії із представниками бізнесу, органів державного управління та громадськістю.

1.8. Пререквізити: вказати перелік дисциплін, що передують вивченню даної дисципліни

«Новітні соціологічні теорії», «Соціологія глобалізації», «Соціологічна компаративістика», «Технології націєтворення», «Сучасні соціальні нерівності».

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Теоретичні основи геополітики

Поняття, предмет і методи геополітики. Класичні концепції А. Мехена, Г. Маккіндера, Н. Спайкмена. Сучасні підходи: критична геополітика, конструктивізм, світ-системний аналіз І. Валлерстайна. Розглядається еволюція геополітичної думки та зміна

уявлень про роль території, ресурсів і простору в міжнародних відносинах. Аналізується значення геополітичних концепцій для пояснення сучасних глобальних і регіональних процесів.

Основні концепції та підходи: класична геополітика, географічний детермінізм, Heartland, Rimland, Sea Power, світ-системний аналіз, критична геополітика, конструктивізм, постколоніальний підхід.

Тема 2. Сучасний світовий порядок і центри сили

Однополярність, біполярність і багатополярність. Баланс сил, геополітичне суперництво та роль міжнародних організацій. Реалізм, неореалізм, ліберальний інституціоналізм, концепція «м'якої сили» Дж. Ная. Розглядаються основні глобальні та регіональні центри сили, їхні ресурси, інтереси та стратегії. Увага приділяється трансформації міжнародного порядку та новим формам політичної, економічної й технологічної конкуренції.

Основні концепції та підходи: реалізм і неореалізм, баланс сил, дилема безпеки, багатополярність, ліберальний інституціоналізм, комплексна взаємозалежність, soft power, геоекономіка, глобальне управління.

Тема 3. Соціальні та інформаційні виміри геополітики

Вплив ідентичностей, цінностей, суспільної думки та історичної пам'яті на геополітичні процеси. Інформаційні війни, пропаганда, дезінформація та стратегічні комунікації. Конструктивізм, теорія сек'юритизації, концепція «мережевого суспільства» М. Кастельса. Аналізується роль масових комунікацій і цифрових платформ у формуванні геополітичних уявлень та суспільних настроїв. Розглядаються соціальні наслідки геополітичних конфліктів, зокрема поляризація, міграція та трансформація колективних ідентичностей.

Основні концепції та підходи: соціальний конструктивізм, теорія ідентичності, «уявлені спільноти», теорія сек'юритизації, мережеве суспільство, суспільство ризику, інформаційна війна, стратегічні комунікації.

Тема 4. Україна в сучасному геополітичному просторі

Геополітичне становище України, безпекові виклики, європейська та євроатлантична інтеграція. Вплив геополітичних процесів на українське суспільство. Концепції геополітичної суб'єктності, національної стійкості та регіональних комплексів безпеки. Розглядаються основні напрями зовнішньополітичної орієнтації України та її місце в системі європейської і глобальної безпеки. Окрема увага приділяється впливу війни, міжнародної підтримки та інтеграційних процесів.

Основні концепції та підходи: геополітична суб'єктність, теорія регіональних комплексів безпеки, сек'юритизація, societal security, resilience, стратегічна автономія, європейська інтеграція, соціальна згуртованість та національна ідентичність.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Тема 1. Теоретичні основи геополітики		2	2			18						
Тема 2. Сучасний світовий порядок і центри сили		2	2			18						
Тема 3. Соціальні та інформаційні виміри геополітики		2	2			20						
Тема 4. Україна в сучасному геополітичному просторі		2	2			18						
Усього годин	**90**	**8**	**8**			**74**						

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	**Семінар 1. Геополітика на карті: хто і за що конкурує?** Робота з політичними та геополітичними картами світу, визначення ключових центрів сили, зон впливу та конфліктних регіонів. Студенти в малих групах аналізують конкретні кейси через концепції Г. Маккіндера, Н. Спайкмена та А. Мехена. **Інтерактив:** робота з картою, груповий аналіз кейсів, короткі презентації.	2
2	**Семінар 2. Велика геополітична гра: переговори між центрами сили** Студенти представляють інтереси різних держав і міжнародних акторів та беруть участь у моделюванні міжнародних переговорів. Завдання полягає у формуванні коаліцій, захисті національних інтересів та пошуку компромісів у кризовій ситуації. **Інтерактив:** рольова гра, переговори, моделювання дипломатичної кризи.	2
3	**Семінар 3. Інформаційна війна та геополітика: як конструюється образ «свого» і «чужого»?** Аналіз медіаповідомлень, політичних заяв, соціальних мереж і візуального контенту з позицій критичної геополітики та конструктивізму. Студенти визначають основні наративи, механізми пропаганди, дезінформації та сек'юритизації. **Інтерактив:** медіааналіз, фактчекінг, дискусія, порівняння геополітичних наративів.	2
4	**Семінар 4. Україна-2035: геополітичні сценарії майбутнього** Студенти розробляють альтернативні сценарії геополітичного становища України та оцінюють їхні можливі соціальні, політичні й безпекові наслідки. Особлива увага приділяється європейській інтеграції, міжнародним партнерствам, національній стійкості та	2

	змінам світового порядку. **Інтерактив:** сценарний аналіз, командна робота, дебати та захист прогнозів.	
Разом		**8**

5. Завдання для самостійної робота

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання лекційного матеріалу.	20
2	Підготовка до семінарських завдань.	40
3	Підготовка до контрольної роботи.	14
Разом		**74**

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені навчальним планом.

7. Методи навчання

Під час викладання навчальної дисципліни «Практика та теорія геополітики» використовуються традиційні та інтерактивні методи навчання, спрямовані на формування аналітичного, критичного та системного мислення здобувачів освіти. Основні методи навчання: лекції з елементами проблемного викладу та дискусії; семінарські заняття; аналіз геополітичних кейсів і конкретних ситуацій (case study); робота з політичними та геополітичними картами; групові дискусії та дебати; рольові ігри та моделювання міжнародних переговорів; сценарний і порівняльний аналіз; аналіз медіаматеріалів, політичних заяв, стратегічних документів та інформаційних наративів; підготовка та презентація індивідуальних і групових аналітичних завдань; самостійна робота з науковою літературою, статистичними даними та аналітичними матеріалами; використання мультимедійних та цифрових засобів навчання.

8. Методи контролю

Контрольна робота є формою індивідуальної самостійної роботи здобувачів освіти та передбачає поглиблене опрацювання однієї з проблем сучасної геополітики. Її виконання спрямоване на закріплення теоретичних знань, розвиток навичок самостійного пошуку й опрацювання інформації, а також формування здатності застосовувати геополітичні концепції до аналізу конкретних суспільно-політичних процесів.

Для виконання контрольної роботи здобувач освіти обирає один сучасний геополітичний процес, конфлікт, міжнародну проблему або окремий кейс та здійснює його комплексний аналіз. У роботі необхідно розкрити передумови виникнення обраної проблеми, визначити основних геополітичних акторів, їхні інтереси, ресурси, цілі та стратегії поведінки. Окрема увага має бути приділена аналізу політичних, економічних, соціальних, культурних, інформаційних і безпекових чинників, що впливають на розвиток ситуації.

Обов’язковою складовою контрольної роботи є використання не менше двох теоретичних підходів або концепцій, розглянутих у межах навчальної дисципліни. Це можуть бути класичні геополітичні концепції, реалізм і неореалізм, ліберальний інституціоналізм, конструктивізм, світ-системний аналіз, теорія сек’юритизації, концепція «м’якої сили», критична геополітика, теорія регіональних комплексів безпеки та інші релевантні підходи. Здобувач має не лише представити зміст обраних концепцій, а й показати їх аналітичну цінність для пояснення конкретного геополітичного кейсу.

У межах контрольної роботи також доцільно розглянути соціальні наслідки досліджуваного процесу, зокрема його вплив на суспільну думку, колективні ідентичності, міграційні процеси, соціальну згуртованість, політичну мобілізацію, інформаційну поведінку населення та ставлення до міжнародних інституцій. Такий підхід дає змогу поєднати геополітичний і соціологічний аналіз та відповідає профілю підготовки здобувачів за спеціальністю С5 Соціологія.

Завершальна частина роботи повинна містити аргументовані висновки, оцінку можливих ризиків і наслідків досліджуваної ситуації, а також власний прогноз щодо подальшого розвитку подій. Під час підготовки контрольної роботи здобувачі мають використовувати сучасну наукову літературу, аналітичні доповіді, статистичні матеріали, офіційні документи, результати соціологічних досліджень та інші достовірні джерела. Оцінювання контрольної роботи здійснюється з урахуванням повноти розкриття теми, логічності та структурованості викладу, коректності застосування теоретичних концепцій, глибини аналітичного опрацювання матеріалу, аргументованості висновків, якості використаних джерел, самостійності виконання та дотримання академічної доброчесності.

Орієнтовний перелік тем для контрольної роботи

1. Геополітика штучного інтелекту: технологічне суперництво держав і нові центри глобальної сили.
2. Трансформація світового порядку після 2022 року: криза західноцентричної моделі чи формування нової багатополярності?
3. Україна як геополітичний суб’єкт: зміна міжнародного статусу, образу та ролі у глобальній політиці.
4. Соціальні мережі як інструмент геополітичного впливу: дезінформація, алгоритми та боротьба за суспільну думку.
5. Глобальний Південь у сучасній геополітиці: нові коаліції, інтереси та альтернативні центри впливу.
6. Геополітика критичних ресурсів: рідкісноземельні метали, енергетична безпека та технологічна залежність.
7. Міграція як геополітичний інструмент: гуманітарний виклик, фактор безпеки чи засіб політичного тиску?
8. Боротьба за Арктику: ресурси, нові транспортні маршрути та конкуренція великих держав.
9. Геополітика ідентичностей: як історична пам’ять, національні наративи та образ «ворога» впливають на міжнародні конфлікти.
10. Майбутнє НАТО та європейської безпеки: нові загрози, розширення та трансформація системи колективної оборони.

Критерії оцінювання контрольної роботи

№	Критерій оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Повнота розкриття теми та відповідність поставленому завданню	8
2	Коректність і доречність використання геополітичних теорій, концепцій та наукових підходів	8
3	Глибина аналітичного опрацювання матеріалу, виявлення причинно-наслідкових зв’язків, аналіз інтересів і стратегій геополітичних акторів	8
4	Врахування соціологічного виміру проблеми: суспільної думки, ідентичностей, соціальних наслідків, інформаційних і міграційних процесів	6

5	Аргументованість висновків, наявність самостійних узагальнень і прогнозів	5
6	Якість використаних джерел, правильність оформлення роботи та дотримання академічної доброчесності	5
	Разом	**40**

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання		Сума
Семінарські заняття	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	
60	40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
0-49	не зараховано

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Під час вивчення навчальної дисципліни використання технологій штучного інтелекту (ШІ) здійснюється відповідно до Політики використання технологій штучного інтелекту Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. У межах дисципліни застосовуються такі моделі використання ШІ:

1. Модель «ШІ як асистент».

Під час підготовки до практичних занять, виконання індивідуальних завдань, рефератів, аналітичних оглядів та інших письмових робіт дозволяється використання ШІ для: пошуку та систематизації інформації, добору та первинного аналізу наукових джерел, пояснення складних понять, удосконалення структури тексту, перевірки граматики, стилю та оформлення, генерації ідей, плану роботи або прикладів.

Фінальний текст роботи, висновки, аналіз, інтерпретація результатів та прийняті рішення повинні бути самостійно підготовлені здобувачем освіти.

2. Модель «ШІ як інструмент».

Для окремих лабораторних, практичних, проєктних або дослідницьких робіт використання технологій штучного інтелекту може бути обов'язковою складовою виконання завдання. У таких випадках здобувачі освіти можуть використовувати генеративні моделі ШІ для: аналізу та підготовки даних, генерації, аналізу й оптимізації програмного коду, порівняння результатів роботи різних моделей ШІ, створення візуалізацій, схем або зображень, аналізу великих масивів даних. проведення експериментів із застосуванням сучасних інструментів штучного інтелекту.

Усі результати, отримані за допомогою ШІ, підлягають критичному аналізу, перевірці та доопрацюванню здобувачем освіти.

Декларування використання ШІ.

У разі використання технологій штучного інтелекту здобувач освіти зобов'язаний зазначити: назву сервісу або моделі ШІ; дату використання; характер допомоги (генерація ідей, пошук інформації, аналіз даних, генерація коду, редагування тексту тощо).

Недекларованe використання технологій штучного інтелекту або подання згенерованого ШІ матеріалу як власного результату навчальної діяльності розглядається як порушення принципів академічної доброчесності відповідно до внутрішніх нормативних документів Університету.

10. Рекомендована література

1. Agnew, J. (2004). *Geopolitics: Re-visioning world politics*. Routledge.
2. Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
3. Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press.
4. Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
5. Castells, M. (2009). *Communication power*. Oxford University Press.
6. Dalby, S. (2020). *Anthropocene geopolitics: Globalization, security, sustainability*. University of Ottawa Press.
7. Dittmer, J. (2010). *Popular culture, geopolitics, and identity*. Rowman & Littlefield Publishers.
8. Dodds, K. (2019). *Geopolitics: A very short introduction*. Oxford University Press.
9. Flint, C. (2022). *Introduction to geopolitics*. Routledge.
10. Fregonese, S. (2024). Critical geopolitics. In K. Dombroski, M. Goodwin, J. Qian, A. Williams, & P. Cloke (Eds.), *Introducing human geographies* (4th ed., pp. 679–692). Routledge.
11. Kakachia, K., Malerius, S., & Meister, S. (Eds.). (2024). *Security dynamics in the Black Sea region: Geopolitical shifts and regional orders*. Springer.
12. Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2012). *Power and interdependence* (4th ed.). Longman.
13. Kulyk, V. (2023). What have we learned about ethnonational identities in Ukraine? *Nationalities Papers, 51*(5), 975–990.
14. Kuus, M. (2014). *Geopolitics and expertise: Knowledge and authority in European diplomacy*. Wiley-Blackwell.
15. Mackinder, H. J. (1904). The geographical pivot of history. *The Geographical Journal, 23*(4), 421–437.
16. Mahan, A. T. (1890). *The influence of sea power upon history, 1660–1783*. Little, Brown and Company.
17. Nye, J. S., Jr. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.
18. Ó Tuathail, G. (1996). *Critical geopolitics: The politics of writing global space*. Routledge.
19. Ó Tuathail, G., & Dalby, S. (Eds.). (1998). *Rethinking geopolitics*. Routledge.
20. Onuch, O., & Hale, H. E. (2023). *The Zelensky effect*. Oxford University Press.
21. Plokhy, S. (2023). *The Russo-Ukrainian war: The return of history*. W. W. Norton & Company.
22. Popova, M., & Shevel, O. (2024). *Russia and Ukraine: Entangled histories, diverging states*. Polity.
23. Rabel, R. (2025). Global South and Western divergence on Russia's war in Ukraine: Implications for world order. *International Affairs, 101*(3), 1005–1021.
24. Sloan, G. (2026). Democratic ideals and reality: Mackinder's geopolitics in the twenty-first century. *International Politics*. Advance online publication.
25. Spykman, N. J. (1944). *The geography of the peace* (H. R. Nicholl, Ed.). Harcourt, Brace and Company.
26. Toal, G. (2017). *Near abroad: Putin, the West and the contest over Ukraine and the Caucasus*. Oxford University Press.
27. Tudoroiu, T. (2024). *The geopolitics of China's Belt and Road Initiative*. Routledge.

28. Wallerstein, I. (2004). *World-systems analysis: An introduction*. Duke University Press.
29. Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. McGraw-Hill.
30. Головаха, Є. І., & Дембіцький, С. С. (Ред.). (2024). *Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024*. Інститут соціології НАН України.